

ОСВІТА У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

УДК 378.1:17.022.1(470+571)

Аносов І. П.

АНТРОПОЛОГІЗМ В ОСВІТІ І НАУЦІ ЯК СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Постановка проблеми. Антропологічні розвідки та їх досягнення упродовж тисячоліть зберігають свою значущість для людини, яка прагне бути у злагоді зі світом і з собою та намагається розвивати у певній рівновазі власні спроможності. Дійсно, якщо розуміти гармонійний розвиток особистості як процес узгодженого збагачення раціонально-логічної і емоційно-психологічної сфер духовного світу людини, що передбачає єдиноспрямованість її розуму, волі і почуттів, то уявлення про біосоціодуховну сутність людини та співвідношення в житті цих сутностей постають наріжним питанням поєднання в кожній людині самоцінності, індивідуальності, унікальності, універсальності і вселюдності.

Вважаючи цілком очевидною значущість антропологізму як методологічної і теоретичної основи університетської освіти і науки, перебудови всього культурно-освітнього середовища, постановки нових цілей навчання й виховання, слід зазначити, що без відтворення в змісті освіти і науки більш-менш повноцінного образу людини, який може стати важливим засобом розвитку *Homo educandus*, подальший її розвиток стає проблемним. Пояснюється це тим, що антропологізм актуалізує й інтегрує різноманітну, як правило, інформацію про людину, яка навчається, та надає можливість провести антропологічну експертизу наукових концепцій, зорієнтованих на марксистську методологію, метою якої було не виявлення і розвиток індивідуального, унікально-

особистісного в людській природі, а навпаки, її характеризувало прагнення “усереднити”, знеособити ці особливості. Така однобічна методологія повинна змінитися ще й тому, що величезний людинознавчий потенціал сформував у більшості педагогів уявлення про те, що конкретних знань про людину достатньо, щоб впливати на тих, хто навчається. Насправді ж, мова йде скоріше не про антропологізм як філософську концепцію, основною категорією якої вважається людина, і на основі цієї категорії пояснюється природа, суспільство, мислення, а про нове концептуальне цілісне знання, що спирається на модель людини як цілісного утворення.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Антропологічна традиція в освіті має тривалу історію. У вітчизняній філософсько-суспільній думці проблема антропологічного розуміння людини була висвітлена в працях Г.Сковороди, М.Гоголя, П.Юркевича, В.Зеньковського, К.Ушинського та інших. Проблема антропологізму привертає увагу й сучасних вітчизняних і російських педагогів (Б.Бім-Бад, В.Зінченко, М.Култаєва, В.Шинкарук, В.Табачковський, Б.Мещеряков, О.Сухомлинська, М.Холодна та ін.). Поширення в освіті ідей зарубіжних дослідників педагогічної антропології в 60-70 роках ХХ століття (Р.Бенедікт, О.Больнов, Й.Дерболав, Р.Лохнер, М.Мід, Г.Рот та ін.) та вітчизняні наукові розвідки того чи іншого аспекту антропологізму в контексті освітніх змін (Б.Ананьєв, П.Каптерев, К.Корсак, С.Кривих, В.Куліков, В.Максакова, А.Огурцов, І.Підласий, І.Радіонова, Л.Рахлевська, А.Репринцев, В.Сластьонін) викликали появу зразків його практичного впровадження (В.Сухомлинський, О.Захаренко, Ш.Амонашвілі та ін.).

Результати дослідження та їх обговорення. Необхідність реалізації антропологічного підходу в освіті посилилася завданнями гуманізації освіти, якій були потрібні методологічні й аксіологічні основи антропологізму. Разом з тим, визначення сутності, змісту, особливостей

сучасного антропологізму й шляхів його реалізації в освіті та науці продовжує перебувати поза межами ґрунтовного аналізу, результати якого можуть мати теоретичне і практичне значення для університетського життя. Визначення антропологізму, що розкриває сутність феномена, на нашу думку, дотепер лишається на рівні погляду, принципу або концепції і не дозволяє йому стати рушійною силою, чинником життєвих перетворень. Системно недослідженим залишається й антропологічний потенціал, зосереджений у світовій і вітчизняній філософській, психологічній, педагогічній спадщині, а знання, накопичені багатьма науками, які вивчають людину, недостатньо інтегровані в дослідження людини як істоти природної, соціальної, духовної, у її єдності з природним і соціокультурним середовищем. До того ж, розробленню теоретичних засад педагогічної антропології, впливу на її розвиток інших галузей антропологічного знання, зокрема, філософії, не приділяється достатньої уваги. Усе це звужує педагогічні можливості гармонізації внутрішнього і зовнішнього світу людини, яка навчається, і погіршує умови саморозвитку, адаптивності та активності в процесі навчання і виховання.

Слід додати, що в антропологізації університетської освіти і науки більша частина педагогів сприймає антропологізм як феномен, який є ідентичним антропології як універсальної науки про людину. А це означає, що в практичній площині педагоги і науковці, прагнучи синтезу наук про людину, створюють модель людини, яка абрисно окреслюється на основі суми антропологій [7]. Насправді, мова йде, на нашу думку, про антропологічну педагогіку, яка видається за інтегральну антропологію, а остання – за антропологізм.

Відтак, є необхідність констатувати лише наближення до такого стану, щоб концептуальною домінантою модернізації освіти і науки був би антропологізм, який детермінує підхід до аналізу біосоціальних і

духовних чинників становлення особистості на основі системної реалізації принципів природовідповідності, соціо-культуровідповідності, амбівалентності, і якій надає можливість розглядати суспільство як форму спільного життя людей в особистісному вимірі, а людину – як високоорганізовану, біопсихосоціальну, духовну істоту. Ця закономірність є об'єктивною основою теоретичного обґрунтування й практичної реалізації педагогічних інновацій, їх зорієнтованості на розвиток і саморозвиток особистості, що, в свою чергу, зумовлює становлення суб'єкт-суб'єктних стосунків, де учень і вчитель розуміють особистісний сенс мети, змісту і технологій навчання й виховання та самореалізуються за внутрішніми екзистенційними законами.

Принциповим і закономірним слід визнати і те, що антропологізм як загальнонауковий спосіб дослідження людини, яка навчається, повинен об'єднати зусилля гуманітаріїв, природознавців і педагогів в досягненні діалектичної єдності використання наукових знань про людину в процесі її навчання й впливу учня на мету, форми, методи його розвитку і саморозвитку.

Найбільшими можливостями для дослідження антропологізму та його реалізації в процесі розвитку гармонійної особистості володіє університет, який в усі часи був і є найважливішим соціальним інститутом, та який має довготривалу історію становлення, сталі традиції і величезні можливості впливати на розвиток суспільства. Не можна не погодитися з колишнім Генеральним секретарем конференції ректорів, президентів і віце-канцлерів університетів Європи Жаном Барблянном, який, оцінюючи роль університетів у суспільному поступі, казав: “Що може сьогодні надати сенс нашій спільній дії? Хто здатний визначити, закласти її основи і поставити на нашому складному русі дорожні знаки, щоб полегшити наші зусилля? Хто спробує знайти спільну мову, здійснити єдину систему вимірів цієї спільноти людей, які розмовляють

десятками мов, надихаються тисячами ідей і забобонів? Хто візьметься за все це, щоб створити справжнє братство людей, які вважають один одного собі подібними, хоча й іншими, проте все ж таки близькими? Протягом століть, особливо в останнє тисячоріччя, таке покликання мали дві установи – університет і церква” [3, с. 9].

Відмічаючи певну еволюцію, що пройшов університет від Болоньї (1188 р.) до сучасних інтелектуальних його моделей, значна частина відомих дослідників університетської освіти (А.Алексюк, А.Барблян, Р.Бєланова, Вейланд Й.Снерпа, Ж.Верже, Ч.Гломбїк, О.Глузман, М.Ладижец, В.Сагатовський, О.Третьяк та інші) наголошує, що університет повністю зберігає свою функціональну роль, а саме, викладання і розвиток усіх галузей науки, володіє правами самоуправління і надання студентам простору в визначенні напрямків наукового знання і самореалізації в житті, надалі дотримується академічної свободи в дослідженнях і навчанні, продовжує брати активну участь у суспільному житті, ініціює комплексність в організації університетського життя та інтеграцію міждисциплінарних досліджень тощо; не можна не помітити, що останнім часом поряд з традиційними моделями розвитку університетів йде активний процес поєднання фундаментальної університетської освіти із спеціальним професійним навчанням, наслідком чого стає виникнення педагогічних, технічних та інших дослідницьких й інтелектуальних центрів науки і освіти [4].

Не помічати сьогодні еволюційних і революційних зрушень в університетському житті означало б відмовити такій складній відкритій системі, якою є університетська освіта і наука, в саморусі й розвитку. Не випадково відомі дослідники філософії освіти В.Андрущенко, В.Кремень, М.Михальченко та багато інших дійшли висновку, що нині теорія модернізації трансформується в інструмент пізнання і пояснення нових шляхів розвитку на основі нагромадження досвіду технологічно та

соціально передових країн світу, що має універсальний, загальний характер і гармонічно сполучається з історичними традиціями та іншими цінностями певних суспільств. Але, на думку цих учених, модернізація в сфері української культури, освіти і науки, на жаль, існує лише у вигляді віртуальної реальності [1; 5; 6]. Варто також додати, що у вирішенні більшості проблем університетського життя головну роль грає саме “людський фактор”, або суперечність у самій людині, в її внутрішньо особистісному ставленні до світу. Саме людина, яка навчається і навчає, повинна мати умови для гармонійного розвитку, які слід створити на основі людинознавства.

Разом з тим, ми змушені констатувати в цьому контексті існування певної кількості дослідницьких людинознавчих програм, розмаїття парадигм, концепцій, підходів до модернізації людських відносин та їх дискурсивне, поліаспектне (часто фрагментарне) дослідження, створення нового образу людини і розгляд у багатьох концепціях цього феномена лінійно лише в контексті суспільних взаємин, коли особистість часто розглядається як засіб реалізації мети і завдань історичного прогресу, зростання ролі особистісних підходів до розвитку людини і відсутність багатоаспектних вимірів її життя, зокрема значного впливу етнокультурних, геокультурних, регіональних чинників, посилення аксіологічних, моральнісних чинників навчання і виховання та певне “виштовхування” зі сфери етичних регуляторів природи як компоненти світобудови, прагнення організаторів університетського життя його модернізації та багатозначне тлумачення цього терміну: або як сукупності еволюційних змін, або революційних (кардинальних) перетворень, які в кожному випадку призведуть до щастя людини та інші.

У межах антропологічної рефлексії варто згадати також тенденцію, що виявилася останнім часом у розвитку університетської науки, а саме становлення університетів центрами регіональних наукових шкіл. Генеза

й розвиток наукової школи являє собою цінний інформаційний об'єкт філософського і наукознавчого аналізу варіативних, зокрема, регіональних компонентів, аспектів, чинників освіти і науки. Слід зауважити, що на рівні наукових досліджень розроблено певні методологічні проблеми організації і функціонування наукової школи і окреслено ознаки належності вчених до наукових шкіл, а також когнітивну й соціальну характеристику, комунікативну активність наукової спільноти тощо (В.Андрущенко, С.Довгий, С.Клепко, В.Кохановський, В.Краєвський, В.Литвин, Б.Малицький, Л.Рижко, Л.Сухорукова, Г.Щедровицький та ін.). Однак, у практичній площині залишається недослідженим питання функціональних регіональних наукових систем як за предметом дослідження, так і територіально. Як свідчить контент-аналіз, проблематика, певні зв'язки наукових спільнот значною мірою зумовлені специфічними соціально-освітніми обставинами, які впливають на напрямки, тематику досліджень і відображають як регіональні практичні замовлення, так і міжнародні.

Отже, подоланню утопічності просвітницьких сподівань наскрізної розумності людського світу та з'ясуванню сутності модернізації університетської науки і освіти як еволюційного, революційного, комплексного, системного, глобального, ступінчастого, незворотного, прогресивного процесу, який обов'язково призведе до гармонійного розвитку людини, до вивільнення її від усього антигуманного, повинна присвятити свою роботу кожна галузь наукового знання. Найбільшими можливостями в цьому плані володіє антропологія, оскільки вона, на нашу думку, спроможна допомогти:

- розв'язати наявне протиріччя між синтетичним вивченням людини, що спирається на об'єктивно-науковий підхід (природничі науки), і

- суб'єктно-реалістичною позицією стосовно людини в гуманітарних науках;
- визначити антропологічні засади, які б зорієнтували розвиток системи освіти й науки на природокультуровідповідний людині процес навчання і виховання;
 - узагальнити цілісні уявлення про людину, сформовані науковою спільнотою;
 - запропонувати нові методи дослідження людини (метод якісних систем, світ-системний аналіз, енергійно-психологічний тощо);
 - у руслі світових тенденцій розгляду освіти як частини загальнолюдської культури дослідити регіональний, варіативний компонент змісту наукових досліджень і освіти, а також висвітити тенденцію становлення університетів науковими, культурними, освітніми центрами того чи іншого регіону.

Саме університети сьогодні започатковують якісно нову стратегію соціальних перетворень та концепцію забезпечення впровадження в широкий науковий і практичний обіг антропологізму, який стає фактично цивілізаційним маркером науково-освітніх змін і зараз надає методологічне підґрунтя для подолання відчуження людини від освіти, демократії та досягнень прогресу. Слід додати, що антропологічний дискурс, за загальним визнанням учених, постає як переплетення вектора теоретичного з етичним, педагогічним, політичним, правовим. Такий формат концентрує в собі можливість збагнути органічне поєднання в кожній конкретній людині максимальної самоцінності, індивідуальності, унікальності – та водночас універсальності, вселюдності. Антропологізм, до того ж, як методологія вчень про людину, на противагу різним визначенням людини як істоти природної, або мислячої (духовної), або діяльної, предметної, соціальної, спрямовує людинознавчі дисципліни на

дослідження людини як цілісності біологічного, соціального і духовного компонентів, як універсуму. У цьому сенсі людина як суб'єктивна тотальність виступає на сьогодні предметом лише в антропології.

Стає очевидним, що антропологічна аксіома Арістотеля “Усі люди від природи прагнуть до знань” [2, с. 64] і сьогодні є основою для розуміння головної характеристики людини – сензитивності (відкритості) до навчання і виховання. Однак, у сучасному контексті її варто доповнити імперативною вимогою відповідності змісту, форм і методів освіти біосоціодуховній природі людини.

Не викликає жодного сумніву той факт, що методологічна база сучасної університетської науки, дидактики і теорії виховання потребує концептуального оновлення та переосмислення. Це стосується, насамперед, механістичних пояснень природи людини, проблеми інтеграції людинознавства в освітню практику, одностороннього й лінійного оцінювання традиційних культурних надбань, етнокультурної варіативності навчання і виховання, створення регіональних наукових спільнот тощо.

Багаторічний досвід роботи в університеті переконливо свідчить про те, що йому потрібна така реформа, яка б спиралася на інтелектуальну підтримку вчених різних галузей знання, для дослідження Homo educandus. Отже, мова йде про нову навіть не педагогічну, а освітню парадигму. Відомо, що біологічне, фізіологічне, генетичне й природниче, взагалі, наукове знання володіє величезним потенціалом для створення цілісного образу людини. У цьому сенсі, звернення до антропологізму, який вийшов із фізіологічних, медичних, біологічних, гносеологічних систем та екстраполяція його на рішення проблем навчання і виховання людини, нам здається доцільним. До того ж, потребують кардинальних революційних змін ситуації, пов'язані з помітним нахилом педагогіки і інших суспільних, гуманітарних наук у бік соціологізаторського підходу щодо розв'язання проблем людини.

Таким чином, головну суперечність університетської науки про людину, яка навчається, що ми намагаємось подолати, можна визначити як невідповідність абстрактного характеру знання про людину, властиву різним галузям людинознавства, конкретно-предметному способу його інтеграції в теорію і практику освіти. Дійсно, на нашу думку, потрібні кардинальні перетворення цього становища, і антропологізм, як загальнонаукова методологія дослідження родових ознак людини, уможлиблює отримання знання про феномен Homo educandus у цілісності всіх форм її екзистенцій у спеціальних умовах спеціальними методами. Безсумнівно, таке знання стане більш завершеним, а теорія освіти збагатиться потрібними рекомендаціями для педагогічних перетворень. Ми переконані, що міжпредметний науковий синтез об'єктивно сприяє подоланню відокремлення й штучного розмежування цілісності людини. До того ж, антропологізм подолає певні ініціативи деяких педагогів сучасності, які в претензії на "антропологічність" діють за формулою: "Навчай тому, що ти знаєш, і так, як вважаєш за потрібне".

Замислюючись над результатами еволюційних і революційних змін, не можна не відмітити ще один аспект значущості антропологізму. Він є важливим міждисциплінарним способом створення ефективної системи експертизи усіх гуманістичних перетворень у суспільстві. Хоча й розуміємо, що сьогодні ще не можна надати таку антропологічну експертизу, яка, будучи необхідним і природним завершенням процесу об'єктивізації, стала би своєрідною рефлексією й саморефлексією влаштування людиною свого буття, зокрема освітнього та культурного.

Значною проблемою антропологізації університетської освіти і науки вважається культурне зростання особистості, її буття в навколишньому (природному і соціальному середовищі). Тому освітня сфера XXI століття не може розглядатися поза межами контекстної логіки, що пов'язана з процесами інтернаціоналізації й глобалізації та відповідно з позицій

залучення освітніх закладів до процесу розширення їх міжнародної діяльності, зокрема встановлення транснаціональних контактів тощо. Існує думка, що глобально орієнтовані заклади вже не повинні залежати від державної політики, державних концепцій, впливів будь-яких урядів. Проте, ми розуміємо, що це лише теоретичні положення. На сьогодні не існує і не може існувати “глобальних” освітніх закладів, хоча теоретично ця проблема обговорювалась неодноразово. Так, була виражена зацікавленість щодо організації глобальних університетів, які можуть базуватися на сучасних комунікаційних технологіях, передусім на базі мережі Internet. Звичайно, інтернаціональна складова освітніх процесів продовжує розвиватись в умовах полікультурної освіти і особливо ці тенденції помітні останнім часом. Але потрібно зауважити, що історія розвитку кожного народу завжди була і є взаємодією загальнолюдського й національного в духовному, матеріальному й морально-етичному плані. Тому освітній заклад має враховувати фактор цієї взаємодії. Моральні, етичні, естетичні категорії, звернення до духовних, культурних цінностей допомагають усвідомити світ і людину в ньому на новому рівні, розглянути природничо-наукове, гуманітарне знання як складові загальнолюдської і національної культури. Діалектика загальнолюдського і національного в освітньо-виховних системах виражена в оптимальному поєднанні загального і особливого, розвитку національного з метою збагачення загальнолюдського.

За останні роки зросла увага дослідників до проблем полікультурної освіти, мультикультуралізму, що зумовлено демократизацією освітніх процесів і зростанням самостійності регіонів у розв’язанні культурних, освітніх завдань. Відомо, що звернення до минулого свого народу позитивно впливає на розвиток національної самосвідомості суб’єктів освітнього процесу. Без урахування й аналізу творчої діяльності попередніх поколінь неможливо говорити про досягнення культури й освіти сьогодні.

Саме тому є необхідність визначити методологічні засади урахування традицій етносу в навчанні і вихованні. Значні можливості в цьому плані демонструє антропологічний підхід в освітньому процесі, який розвивається з урахуванням особливостей психології, педагогіки, етики, естетики, побуту, господарської діяльності народу.

Сучасні дослідники-антрополози намагаються виявити особливості, що впливають на становлення і розвиток суб'єктів сучасного освітнього процесу (учня і учителя), і доводять, що цілісність культурного середовища передбачає вироблення єдиної картини світу у представників певного етносу, спільність психологічних рис і форм його життєзабезпечення, розуміння етнічності як результату національної самосвідомості. До того ж, вони наголошують на положенні про те, що крім біологічних, існують закони соціальні, які також керують розвитком індивідуальності кожної людини за допомогою сукупності соціальних інститутів і відносин. Так, на думку Ю. Філіпова, “для забезпечення соціально-історичної спадкоємності і витривалості форм існування етнічних спільнот необхідне ефективне функціонування каналів соціальної програми успадкування. Саме вони забезпечують соціально-історичну безперервність існування етносу... У структурі кожного етносу формуються механізми (способи, інститути, форми) етнічної соціалізації. Вони забезпечують і стабільність, і спадкоємність, і інтеграцію, і диференціацію, і спорідненість (“ми”), і відчуженість (“они”) в історії етносів” [8, с. 19].

До останніх способів трансляції досвіду (також і етнічного), як уже відзначалось, належать родинні, народні, побутові звичаї, релігійні обряди, зразки народної художньої творчості, національні форми матеріальної культури, а також освітні інститути. Етнічні локально-регіональні форми масової свідомості сприяють психологічній і соціальній адаптації людей до довкілля й іноетнічного соціально-

культурного оточення на особистісному і груповому рівнях. Чим ширше будуть інтегративні процеси, тим яскравіше – етнічна своєрідність і регіональна специфіка. На базі таких змін з'являються нові види педагогічної діяльності, здатні активізувати, врахувати, організувати, спрямувати сукупність відносин, які формують *Homo educandus*.

У здійсненому теоретико-концептуальному обґрунтуванні антропологізму як чинника модернізації освіти і науки, доведено, що антропологічний підхід є стратегією освітніх перетворень, а антропологічний дискурс – стрижнем широкомасштабних дослідницьких і практичних програм гармонійного розвитку особистості і демократизації освіти і науки України, проаналізовано еволюцію антрополого-гуманістичної рефлексії та встановлено, що антропологізм суттєво змінився як за змістом, формами, методами дослідження, так і за результатами процесу осягнення внутрішнього і зовнішнього світу людини. Сучасний антропологізм у пошуках причин рушійних сил самовдосконалення людини й характеру творення нею свого буття спирається на розуміння іманентної логіки розвитку духовності як основної якості людини, що визначає інші якості і поєднує їх в єдину цілісність. Духовність у контексті гуманістичного бачення розуміється як сутнісна характеристика й означається ідеальністю, суб'єктивністю, активністю, відносною незмінністю тощо. Саме тому антропологізм стає методологічним обґрунтуванням стратегії зміщення пріоритетів з формування особистості на її гармонійний розвиток і саморозвиток, на розвиток психічних, фізичних, інтелектуальних, моральних і інших сфер особистості на різних напрямках модернізації освіти: диверсифікації, індивідуалізації, диференціації, гуманізації навчання і виховання.

Визначення сутності сучасного антропологізму в освіті як системно інтегрованої методології педагогіки й саморозвитку особистості з

діалектичною єдністю освіти, як біосоціодуховновідповідного соціально-педагогічного феномена й особистості, яка навчається і має можливості самореалізації і впливу на усі складові освіти надало можливість розглянути гуманізм як педагогічну стратегію освітніх перетворень, у яких людина є найвищою цінністю, і в яких технологічно реалізуються повага, любов, рівність тощо. Антропологічний принцип цілісності людини доповнює гуманізм коеволюційною домінантою, визнанням генетичного пріоритету природи відносно суспільства, екологічного і морального імперативу.

Ретроспективний аналіз антропологічних концепцій освіти, і світового та вітчизняного досвіду показав, що антропологічні розробки теоретичного і практичного плану збагатили загальну педагогіку принциповими положеннями про розвиток повнофункціональної людини в процесі навчання і виховання, технологіями та методами, природо-соціо-культуровідповідними людині, яка навчається, і довели, що природна сензитивність людини до виховання буде використана педагогікою ефективно лише тоді, коли виховання буде природовідповідним. Традиція антропології щодо освітньої рефлексії забезпечила виникнення інтегрованого знання про людину, яка навчається, - педагогічної антропології як наукової галузі зі специфічним предметом дослідження — особистістю того, хто навчається, у контексті діалектичної єдності впливу освіти на *Homo educandus* і впливу її природи на мету, зміст, форми і методи соціалізації.

Антропологічний підхід, дав можливість встановити, що найбільш адекватною до антропологічно спрямованих навчання і виховання є особистісно орієнтована освіта, оскільки вона спирається на такі принципи саморозвитку учня, як: відповідність педагогічного впливу природі дитини; культуровідповідність (культура виховання і виховання культурою); соціовідповідність (створення сприятливих соціальних умов

для успішного розвитку й саморозвитку дитини); амбівалентність (організація педагогічного впливу, який узгоджено з мінливими природними й внутрішньоособистісними умовами); гуманізм у вихованні. Нами розроблено критерії антропологізації університетської освіти і науки, до яких віднесено: усвідомленість людиноцентричних цілей і завдань освіти і науки з акцентуванням на гармонійний розвиток і саморозвиток особистості, яка навчається і яка навчає; методологічна (антропологічна) зумовленість загальнокультурних компонентів у змісті, формах, методах навчання й виховання; поширення контексту науково-предметного, процесуального, аксіологічного, особистісного компонентів освіти за рахунок диференціації, індивідуалізації, диверсифікації, безперервності; перехід від суб'єкт-об'єктної моделі управління педагогічним процесом до суб'єкт-суб'єктної-суб'єкт-об'єктної, діалогічної форми організації навчання і виховання і створення освітніх умов, що спонукають до розвитку й реалізації психічної, соціальної і фізичної активності особистості; сформованість освітнього мислення педагогів, зорієнтованого на збереження й удосконалення природи людини, яка навчається, на її власний саморозвиток і зростання.

На основі концептуального аналізу процесу підготовки педагогів до антропологічної орієнтованої діяльності окреслено методологічні засади людиноцентристського педагогічного мислення. Критеріями реалізації педагогічного антропологізму в методологічній підготовці педагога визначено: оволодіння майбутнім педагогом синтезованим антропологічним знанням, яке відповідає особистій програмі саморозвитку; інформаційне забезпечення процесу антропологічної підготовки вчителя; створення умов для креативності й активності в педагогічній діяльності; оптимізація навчальних планів і програм; інтеграція зусиль усіх підрозділів освіти, спрямованість педагогів на реалізацію особистісно зорієнтованих

підходів до навчання. Організована на антропологічній методології підготовка студентів сприятиме розв'язанню завдань індивідуалізації навчання, широкому використанню комп'ютерних технологій, впровадженню інновацій у практику всіх рівнів освіти кредитно-модульної системи, отримання наукової педагогічної інформації на рівні входження в європейський освітній простір, що підкреслюється у документах і програмах Болонського процесу.

Резюмуючи вищезазначене, варто підкреслити випереджаючий сенс антропологічного положення про людину як складну самоорганізовану, діалогічну, універсальну систему, яка потребує перебудови організаційно-управлінських умов, що зараз укладаються у сталу лінійну кібернетичну модель організації, на синергійне урівноваження цілеспрямованого освітнього процесу із природокультуродоцільними чинниками розвитку людини; орієнтації на розуміння суб'єктами освітнього процесу механізмів розвитку культури, на виникнення етнокультурного різноманіття як реальності, яка поширює можливості *Homo educandus*; виховання психологічної готовності критично і продуктивно сприймати етнічне й культурне різноманіття людського співтовариства, користуючись освітніми можливостями культурного зростання особистості та її толерантності; впровадження в навчання і виховання етнокультурної варіативності як однієї з детермінант суспільно-політичного буття, що вказує на необхідність врахування етнокультурних особливостей на всіх рівнях соціальної взаємодії, на самоцінність етнокультурних утворень; забезпечення навчально-виховного процесу освітнім змістом і технологіями, які пов'язані з загальною культурою особистості, національною самосвідомістю і гармонійним існуванням людини в суспільстві й у природному середовищі; формування освітнього простору з урахуванням геокультурної специфіки, де освіта виступає засобом розвитку регіону тощо.

Цілком логічно, що наш поступ від інтегральної наукової концепції до інноваційного теоретичного обґрунтування базового методологічного принципу освіти й науки – антропологізму – не вичерпує усіх навіть його теоретичних аспектів і не може водночас здійснити “парадигмальний” переворот у науці. Однак, переконаність у безмежних можливостях антропологічного дискурсу в освіті й науці вимушує визнати за ним не лише майбутній орієнтир нації у пошуку щастя людини, але й спроможність підвищити сутність її свободи і відповідальності, оскільки наявність у людини як розумної істоти безвідповідальності і абсолютної свободи – це аномалія.

Висновки. При розробці цієї проблеми є потреба звернути увагу на те, що основними стримувальними моментами у перспективних дослідженнях антропологізму є нескоординованість зусиль дослідницьких груп, які працюють у різних галузях гуманітарно-педагогічного знання, локальний характер, “подрібненість” вивчення освітнього процесу дитини, що відводить від бачення цілісної структури реалізації антропологічного підходу. Подальшими напрямками його дослідження можуть бути: проблеми розвитку дитини у дошкільному періоді, оскільки значні антропологічні навантаження можна зафіксувати тільки в перші роки її життя і через антропогенез можна індексувати виміри, які необхідні для вивчення психології учня; розробка теорії емпіричного еволюціонізму, асоціативної концепції навчання, зоопсихологічної, екологічної концепцій про стадії і рівні розвитку психіки людини й поведінки тварин, що відкривають можливість проведення порівняльних, міждисциплінарних, кроскультурних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В.П.Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – №2. – С. 13 – 19.

2. Аристотель. Никомахова етика // Аристотель. Етика. – М.: Погресс, 2002. – С. 123 – 131.
3. Барблян А. Европа и университеты / А.Барблян // Alma mater. – 1991. – № 7. – С. 9 – 17.
4. Глузман А.В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования / А.В.Глузман. – К.: Поисково-издательское агентство, 1998. – 252 с.
5. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Світ. Соціум / В.Г.Кремень. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
6. Михальченко Н.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / Н.И. Михальченко. – К.: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.
7. Федоров Ю.М. Сумма антропологии / Ю.М. Федоров.- Кн.1. – Новосибирск: ВО «Наука», Сибирская издательская фирма, 1994. – 402 с.
8. Филиппов Ю.В. Социализация этноса / Ю.В.Филиппов. – Н. Новгород: Нижегородский ГУ, 1997. – 122 с.

АНОТАЦІЯ

Аносів І.П. Антропологізм в освіті і науці як стратегія і тактика розвитку сучасного університету. У статті розкривається значущість антропологізму в освіті і науці як методології і теорії передумови університетської науки, освіти та всього культурного середовища. Автор доводить необхідність інтеграції в науку і практичну діяльність антропологізму як загальнонаукового способу дослідження людини, яка навчається, та як міждисциплінарного синтезу людинознавства, а також висвітлює проблеми і досягнення антропологізації університетської освіти і науки, їх моделювання, проектування та інтеграції в культурний простір.

Ключові слова. *Антропологізм, антропологічний підхід, модернізація університетської науки і освіти, особистісно-орієнтована*

освіта, критерії реалізації педагогічного антропологізму, методологічна база освітнього процесу.

АННОТАЦІЯ

Аносов И.П. Антропологизм в образовании и науке как стратегия и тактика развития современного университета. В статье раскрывается значение антропологизма в образовании и науке как методологии и теории перестройки университетской науки, образования и всей культурной среды. Автор доказывает необходимость интеграции в науку и практическую деятельность антропологизма как общенаучного способа исследования человека, который учится, и как междисциплинарного синтеза человековедения, а также освещает проблемы и достижения антропологизации университетского образования и науки, их моделирования, проектирования и интеграции в культурное пространство.

Ключевые слова. *Антропологизм, антропологический подход, модернизация университетской науки и образования, личностно-ориентированное образование, критерии реализации педагогического антропологизма, методологическая база образовательного процесса.*

SUMMARY

Anosov I.P. Anthropology in education and in science as a strategy and tactics of modern university development. The significance of anthropology in education and in science as methodology and theory of reorganization of university science, education and the whole cultural environment is considered in the article. The author proves the necessity of anthropology integration into science and practical activity as common to the whole science method of examination of a man, that studies, and as crossdisciplinary synthesis of human nature study, and also takes up problems and achievements of anthropologization of university education and science, their modelling, planning and integration into cultural space.

Key words. Anthropology, anthropological approach, upgrading of university science and education, personality-oriented education, the criteria of pedagogical anthropology implementation, methodological base of the educational process.